

روابط

ایران

و

پاکستان

روابط بین ایران و پاکستان از قبل از تاریخ آغاز شده است. در هنر کوزه‌گری در فرهنگ روستایی ایران و پاکستان وجوه تشابه بسیار وجود دارد. همچنین کشفیات جدید باستانشناسی در ساحل مکران و شمال غربی پاکستان حاکی از رابطه فرهنگی بین دو کشور در ازمینه قبل از تاریخ است (۱). طرحهای کوزه‌گری ناحیه دره بمپور در جنوب شرقی ایران، مانند تصاویر گاوهای کوهان دار، بزهایی که شاخهای کوتاه و گیاهانی که بر گهای پهن دارند در ازمینه قبل از تاریخ در بعضی نواحی پاکستان، مخصوصاً در کولی و چان هو دارو ظاهر گردیدند.

شبهه راههای ایران در ازمینه قبل از تاریخ که در اثر تحقیقات باستان شناسی کشف شده اند نشان میدهند که چگونه راههای مهم بلوچستان و نواحی ساحلی پاکستان غربی به شوارح اصلی ارتباطی وصل شده بوده اند (۲). در آغاز دوره مادها، در حدود سال ۷۰۰ قبل از میلاد مردم پاکستان

۱. ن. آ. خان، دره رودسند و ایران باستان، صفحه ۱۳. همچنین

جرج دیل، روابط تجاری بین النهرین و دره رودسند، ۱۹۶۵.

۲. بهمن کریمی، شوارح قبل از تاریخ در ایران.

نوشته: مهتاز حسن
ترجمه: محمد وحید دستگردی

و ایران يك نژاد ایرانی و پاکستانی در یکی از نواحی پنجاب تشکیل داده بودند (۱).

دردوره هخامنشیان در زمانیکه امپراطوری ایران بساوج عظمت خود رسیده بود، داریوش (۴۸۵ - ۵۲۱ قبل از میلاد) اسکیلان دریا سالاریونانی رامأ مور کرده راه دریائی هندوستان را کشف کند . کشف این راه منجر به فتح سند و پنجاب و افغانستان و انضمام آنها به امپراطوری ایران شد (۲) . سند و قسمتی از پنجاب بیستمین ولایت امپراطوری را تشکیل میداد و تاکسیلا را نیز شامل بود. سر جان مارشال معتقد است فاتحان ایران هؤس بهیرموند ، قدیمی ترین شهر باستانی تاکسیلا بوده اند (۳).

آهن در زمان حکومت هخامنشیان به پاکستان آورده شد . حفاریهای باستانشناسی که اخیراً بوسیله دانشگاه پشاور در بالابیات در نزدیکی تیمارگارا در ایالت دیر انجام گرفته مبین آنستکه هخامنشیان در این ناحیه اسکان داشته اند. آتشگاهی نیز در این ناحیه کشف شده است . همچنین تأثیر ایرانیان را بر معماری و هنر موریانها میتوانیم مشاهده کنیم . وجه تشابه بین معماری موریانها و هخامنشیان تا بدان حد است که بعضی از نویسندگان عقیده داشته اند که موریانها معماران ایرانی را در استخدام خود داشته اند . حتی مردم پاکستان باستان روش اندازه گیری جادهها و تقسیم اراضی را از ایرانیان فرا گرفتند . نوشته های آرامی در تاکسیلا مبین توسعه و گسترش يك زبان عمومی در ایران و پاکستان در طول حکومت هخامنشیان است . مانی در راه سفر به تبت و چین بین سالهای ۲۷۶ - ۲۴۲ میلادی که بقصد تبلیغ و موعظه میرفت از پاکستان غربی دیدن کرد (۴) . و ندیداد (۳۷۹ - ۳۵۱ میلادی) ذکر می کند که او را مزدا هفت هندویا هفت

- ۱ . ادوارد براون . تاریخ ادبیات ایران ، جلد اول ، صفحه ۳۳
- ۲ . قسانی ، فارسی قبل از مغول در هندوستان ، صفحه ۶ . همچنین براون . تاریخ ادبیات ایران ، صفحه ۶۴ .
- ۳ . مارشال ، راهنمای تاکسیلا ، صفحه ۱۱ .
- ۴ . جایزبوی ، نفوذ بیگانه در هندوستان ، صفحه ۱۳۳ ، هادی حسن مجموعه مقالات : صفحات ۳۵ - ۳۳ .

رودخانه (پنجاب قدیم) را آفرید (۱). نفوذ ایران در پاکستان در بعضی از سکه های قرن سوم میلادی که در ناحیه پنجاب قدیم کشف شده اند مشاهده می شود. روی این سکه ها تصویر آتشگاهی دیده می شود که روی سکه های اردشیر بابکان پادشاه سلسله ساسانی مرسوم بوده است. لباس شاه واسودوا (متوفی بسال ۲۴۵ میلادی) در روی سکه های دوران پادشاهش شبیه لباسی است که در مجسمه شاپور اول (متوفی بسال ۲۷۱ میلادی) دیده می شود. در تاریخ مضبوط است که امپراطوران گوپتا طریقه آرایش موها را از ایرانیان آموختند و طریق اسب سواری را نیز مردم پاکستان غربی در زمان گوپتا از ایرانیان فرا گرفتند. ستونهای اسوکا مانند ستونهای تخت جمشید ساخته شده اند. (۲)

امپراطوران موریان در اداره امور مملکت از روش حکومت پادشاهان هخامنشی پیروی میکردند. وینست اسمیت نوشته است موریانها با آنکه سفرای یونانی و از جمله ماگاسنیس معروف در دربار آنان بودند ولی تحت نفوذ ایرانیان بودند. امپراطوری موریان بر اساس تقسیم بندی ایران به استانهای حکومت نشین تقسیم شده بود و این شیوه همچنان تا قرن سوم میلادی مرعی و لازم الاجرا بود. این تأثیر و نفوذ البته يك جانبه نبود. بمنوان مثال، بازی شطرنج از سند بایران آورده شد و همچنین استفاده از قیلها در جنگ که شاپور دوم پادشاه ایران از آنها در سال ۳۶۰ میلادی بر علیه رومیها استفاده کرده. بنا بر گفته مؤلف مجمل التواریخ، کاندابیل (۳) و بهمن آباد (منصوره) در زمان حکومت گشتاسب بوسیله بهمن بنا گردیدند. بهرام گور (۴۳۸-۴۲۰ میلادی) دختر شاه شنکل را بزنی گرفت. این شاهزاده خانم زیبا روی اهل پاکستان غربی بود و شنکل دوشهر دای بل و مکران را بمنوان قسمتی از جهیزیه او به بهرام بخشید. بهرام همچنین از شنکل تقاضا کرد ده هزار خواننده و خیناگر و مطرب زن و مرد بایران بفرستد تا مردم ایران را مشغول دارند و آنانرا بر سر ذوق و شوق آورند. فردوسی چنین حکایت می کند:

۱. ادوارد براون: تاریخ ادبیات فارسی، جلد اول، صفحه ۳۶.

۲. رالین، هنر هندی، صفحه ۵۲.

۳. مجمل التواریخ صفحه ۱۱۸.

بنزد يك شنكل فرستاد كس چنین گفت كای شاه فریاد رس
 ازان لوریان برگزین ده هزار نرو ماده بر زخم بریط سوار
 در میان این ده هزار نفر ، دختران سیاه چشم خواننده و نوازنده‌ای
 وجود داشته که در ایران بنام لولیان شهرت یافتند . بنظر میرسد حافظ شیفته
 این زیبا رویان پریش گشته و دل به عشق آنها باخته و این غزل معروف را
 سروده است .
 فغان کین لولیان شوخ شیرین کار شهر آشوب

چنان بردند صبر از دل که ترکان خوان یغما را
 لولیان ازا هالی شهر روهری در ناحیه سند بوده اند . گفته میشود که نام
 اصلی ایشان لوهریان بوده که مأخوذ از لوهری ، نام اصلی شهر روهری بوده
 است .

در زمان حکومت نوشیروان (۵۷۹-۵۳۱ میلادی) ، وینا، که یکی از آلات
 بسیار دقیق و خوش آهنگ موسیقی بوده بایران آورده شده است . در میان گتهبی
 که در زمان نوشیروان به زبان پهلوی ترجمه شده کتابی در باب مذهب بودایی
 بوده است . دین بودایی در آن زمان یکی از ادیان اصلی در پاکستان غربی بشمار
 می رفته است .

حوادثی که پس از ظهور اسلام به وقوع پیوستند نزد همه کس معلوم
 است . از نقطه نظر مطالعه جغرافیائی باید بگوئیم که اسلام از طریق شیراز به
 پاکستان وارد شد : شیراز مرکز فرماندهی محمد بن قاسم بود . این سردار
 جوان در سال ۹۳ هجری سند را فتح کرد . قشون وی که از شیراز حرکت کرد
 مرکب از تعدادی از سربازان ایرانی بود . ورود سربازان ایرانی به پاکستان
 در این جنگ مظفرانه موجب شد که مردم پاکستان با زبان فارسی آشنا می
 پیدا کنند . این آشنائی منجر به تماس دائمی با زبان فارسی گردید که تا
 زمان کنونی هم ادامه پیدا کرده است . البته زبان فارسی در آن زمان
 نمیتوانست رونق چندانی پیدا کند چون زبان درباری آن زمان عربی بود .
 لکن تخم زبان فارسی در خاک پاکستان افشاند شد و بعداً شکوفان گردید .

همانطوری که می‌دانیم زبان فارسی مدت تقریباً یک هزار سال زبان درباری حکومت مسلمانان بود. در طول این هزار سال پاکستان و ایران تا آن حد بیکدیگر نزدیک گردیدند که جدا کردن آنها مشکل مینمود.

هنگامیکه همایون به نفع شرفاء از سلطنت کناره گرفت به ایران پناهنده شد. همچنین مغولان با استعانت از شاه طهماسب صفوی در این شبه‌قاره مستقر گردیدند و زمام امور را در دست گرفتند. جهانگیر، شاه اسمعیل صفوی را ویرانه خطاب می‌کرد. در دربار مغولان اعیان و اشراف ایرانی و تورانی زیست می‌کردند. ملکه نورجهان ایرانی و اهل تهران بود و یکی از پرنفوذترین افراد در تاریخ مغولان بوده است.

بطور کلی پاکستان از نقطه نظر فرهنگ، نقاشی، معماری، خوش‌نویسی و باغبانی تحت تأثیر ایران بوده و از این کشور الهام می‌گرفته است. بعضی از شعرا بزرگ ما، چون خسرو، بیدل، غالب و اقبال به زبان فارسی شعر سروده‌اند. با پیدایش اقبال زبان ادبی فارسی مجدداً رونق دیرین خود را باز یافته است.

نفوذ بهزاد در نقاشی مینیاتور پاکستان کاملاً مشهود است. آثار بهزاد منبع دائمی برای هنرمندان این شبه‌قاره بوده است. انتخاب موضوع، رنگ آمیزی و طرح در هنر این شبه‌قاره علائم آشکار و فنا ناپذیر هنر ایران هستند. در معماری، ما از ایران همه عناصری را که خاص معماری اسلامی در این شبه‌قاره هستند اخذ کرده‌ایم که طاق‌های هلالی شکل، سرداب‌ها و گنبد‌ها از جمله آنها هستند. طاق مسجد قوت الاسلام در دهلی که متعلق به اوایل قرن سیزدهم است مطابق طاق‌های مساجد ایران در زمان سلجوقیان ساخته شده است. (۱) مساجدی که به شکل مدرسه هستند ابتدا در ایران ساخته شدند. شبیه اینگونه مدارس مسجد مانند در پاکستان نیز وجود دارند. مسجد بدشاهی در تاتا و مسجد وزیرخان در لاهور از آن جمله هستند. هنگامیکه سر مورتی

مرویلر، باستان‌شناس معروف تزئینات کاشی کاری بی نظیر مسجد بدشاهی را مورد مطالعه قرار داد متوجه گردید که طرح تزئین این مسجد یکسره از طرح کلی مساجد ایران اقتباس شده است (۱).

در میان هنرهای که در اثر تشویق و حمایت مسلمانان در این شبه‌قاره گسترش پیدا کردند، مقدس ترین آنها زبان و لغت عربی بود. زبان عربی برای مردم این شبه قاره وسیله فهمیدن قرآن که اساس زندگی و دین و تمدن است بود. در این مرحله نیز نبوغ خلاق ایران تنها به اخذ خط کوفی و نسخ که در اصل بوسیله اعراب رایج گردیدند قانع نبود. بدینجهت تعلیق و نسفتعلیق در ایران رایج شد. از میان این خطوط نسفتعلیق در این شبه قاره از قرن شانزدهم بیعد شیوع کلی یافت.

در سرزمین پرآبی مانند شبه قاره هند و پاکستان باغهای محصور و قطعه بندی شده وجود نداشت. منشاء باغ در فلات ایران است که بیابان و واحه از مختصات دورنمای آن بود. منظور ایرانیان از احداث باغ آن بود که تا حدی از یکنواختی بیابانهای بی انتها و شن های روان بکاهند.

مغولان طرز احداث باغ بسبک باغهای ایران، مانند چهار باغ، را ب مردم این شبه قاره آموختند، باغ شالیمار مرکب از سه قطعه بزرگ است و هر قطعه نام بخصوصی دارد و یکی از باغهای دلپذیر و جالب توجه جهان است (۲). حد مشخصی برای روابط فرهنگی پاکستان با ایران نمیتوان تعیین کرد. در تحت حکومت مسلمانان با آنکه در اوقات مختلف تعدادی امارات مستقل و نیمه مستقل در نقاط شبه قاره وجود داشتند لکن سرتاسر این شبه قاره یک واحد فرهنگی تشکیل داده بود. مثلا زبان درباری سلاطین مستقل بنگال که در حدود دوست سال حکمرانی کردند زبان فارسی بود (۳).

حکایت کرده اند غیاث الدین عظام شاه که یکی از بزرگترین این سلاطین بود حافظ شیرازی را به بنگال دعوت کرد. حافظ این دعوت را

نپذیرفت و در پاسخ آن غزل معروفی برای پادشاه فرستاد و آن غزل در دیوان او مسطور است .

سلاطین مستقل بنگال نه تنها استعمادهای محلی را تشویق میکردند بلکه در ترویج ادبیات و زبانهای محلی از هیچگونه کوششی دریغ نمی کردند و با سایر نقاط شبه قاره و بطور کلی با جهان اسلامی روابط استوار فرهنگی داشتند .

نام قدیمی اغلب شهرهای مهم پاکستان شرقی از اسامی فارسی گرفته شده اند . بعنوان مثال ، شینا گونگک بنام اسلام آباد ، سیلوت بنام جلال آباد و داکا بنام جهانگیر نگر خوانده می شدند . تاریخ شینا گونگک تحت عنوان «تاریخ اسلام» بزبان فارسی توسط حمیدالله نوشته شد . این تاریخ در قرن اخیر چاپ و منتشر گردیده است . از نمونه های دیگر ، تاریخ بنگالا بقلم غلام سرور واحوال گروپاندوا بقلم شیام پراشاد را میتوان ذکر کرد . منشی عبدالعلی از مردم شینا گونگک بود و در قرن نوزدهم زندگی میکرد . وی پنج زبان میدانست که زبان مادری او یعنی بنگالی هم در زمره آنها بود . چون خواست کتابی بعنوان نصیحت برای فرزندش بنویسد زبان فارسی را انتخاب کرد و کتاب خود را بدین زبان نوشت . عبدالعلی نوشته است که مردم بنگال زبان فارسی را مانند زبان مادری صحبت میکردند . تعدادی آثار مهم دیگر مخصوصاً آثار تاریخی وجود دارند که در قرن اخیر و یا پیش از آن بزبان فارسی در پاکستان شرقی نوشته آمده اند .

توسعه زبان بنگالی تحت تشوین و حمایت حکمرانان مسلمان تا حد زیادی مدیون تأثیر زبان فارسی است . توسعه ارتباطات به اتفاق و اتحاد

۱۲ - میراث فرهنگی پاکستان ، شعبه باستان شناسی ، پاکستان ، صفحات

۵۱ - ۵۰ .

۱۳ - آ . رحیم ، تاریخ اجتماعی بنگال ، صفحات ۲۰ - ۱۹ .

فرهنگی کمک شایان کرد. شرشاه جاده معروفی ایجاد کرد که از سونارگون تا پشاور امتداد داشت.

این نکته محقق است که ایران بغایت در توسعه دانش کشاورزی، کوزه گری، فلز کاری و بسیاری از جنبه‌های دیگر به پاکستان کمک کرده و در نتیجه موجب ترفیع سطح وسبک زندگی مردم پاکستان در ازمه پیش از تاریخ و بعد از تاریخ گردیده است. مجمل کلام آنکه مطالعه سیر تکاملی تمدن پاکستان بدون عطف توجه به تأثیر عمیق فرهنگ ایران بر این کشور امکان پذیر نتواند بود. (۱)

۱ - عبدالغفور، نقش ایران در تکامل پاکستان باستان و تمدن آن، جام جم، مارچ ۱۹۶۷، کراچی، صفحه ۵۴.

عکسهای تاریخی

نصرت پاشا
ایلچی دولت
ترکیه
(عثمانی)
در دوره
قاجار